

Дехтяр, Н. А. Оцінка рівня фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні / Дехтяр Н. А., Дейнека О. В. // Інноваційний розвиток економіки: процеси та явища : монографія / за ред. В. Я. Швеця, М. С. Пашкевич ; М-во освіти і науки України, Національний гірничий університет. – Д. : НГУ, 2013. – С. 271-277.

УДК 330.341.1

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Автори: к.е.н., доцент ДЕХТЯР Н.А.,
к.е.н., доцент ДЕЙНЕКА О.В.

В умовах подолання наслідків фінансово-економічної кризи та подальшої модернізації національної економіки перед вітчизняними підприємствами постає важливе питання щодо пошуку додаткових ефективних фінансових ресурсів, необхідних для реалізації їхньої інноваційної діяльності. Слід зазначити, що впровадження інноваційних процесів передбачає побудову ефективної системи фінансового забезпечення діяльності підприємств. Враховуючи нестачу власних фінансових ресурсів, що обумовлено високим рівнем збитковості вітчизняних промислових підприємств, обмеженість доступу до банківських кредитів, через надвисокі відсоткові ставки та складність процедури залучення прямих іноземних інвестицій, в сучасних умовах постає нагальна проблема оцінки достатності рівня фінансування діяльності підприємств інноваційної сфери. Таким чином, виникає об'єктивна необхідність в обґрунтуванні методичного підходу до оцінки рівня фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств на основі використання економіко-статистичних методів спрямованих на оптимізацію джерел фінансування інноваційних процесів.

Дослідження питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності знайшли своє відображення у роботах таких науковців, як Т. А. Васильєва,

С. В. Леонов [8], Г. В. Возняк, А. Я. Кузнєцова [1], О. М. Колодизєв [4], С. В. Онишко [6]. Науковий інтерес у сфері оцінки забезпечення фінансовими ресурсами інноваційних процесів представляють результати досліджень А. В. Черепа, О. І. Марченка, В. Ф. Колісніченка.

При всій значущості розробок зазначених вчених з даної проблематики недостатньо розкритими залишаються питання щодо проведення аналізу та оцінки рівня забезпечення фінансовими ресурсами інноваційної діяльності в Україні.

Метою наукового дослідження є проведення оцінки рівня фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств та визначення оптимальних джерел фінансування для підвищення ефективності розробки та запровадження інновацій в ринкове середовище.

Як свідчить досвід розвинених країн світу фінансування інноваційної діяльності є одним із ключових параметрів економічного розвитку країни, оскільки 90 % зростання ВВП забезпечується реалізацією інновацій та науково-технічного прогресу. В той же час показники інноваційної діяльності України засвідчують про значне відставання розробки та впровадження інноваційних програм в порівнянні з інноваційною активністю розвинених країн світу майже в 2–2,5 рази [1]. Причиною такої низької інноваційної активності вітчизняних підприємств є, в першу чергу, недостатність фінансового забезпечення розвитку інноваційного процесу.

Слід зазначити, що більшість зарубіжних та вітчизняних науковців досліджуючи сутність категорії фінансове забезпечення, розглядають її як метод фінансового механізму функціонування підприємства чи розвитку національної економіки. Оскільки інноваційна діяльність має ряд особливостей пов'язаних із розробкою та впровадженням інновацій, тому в понятійному апараті щодо визначення поняття фінансового забезпечення інноваційної діяльності повинні бути враховані специфічні аспекти її реалізації. Узагальнення науково-методичних підходів до визначення фінансового забезпечення інноваційної діяльності подано в табл. 1.

**Систематизація науково-методичних підходів щодо визначення
поняття «фінансове забезпечення інноваційної діяльності»**

Автор	Визначення сутності поняття
Колодізев О. М. [4]	сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів, а також організаційно-управлінських принципів, методів і форм впливу цих ресурсів на інноваційний розвиток національної економіки
Єпіфанова І. Ю. [2]	сукупність економічних відносин, що виникають між суб'єктам інноваційної діяльності з приводу пошуку, залучення та ефективного використання фінансових ресурсів задля отримання економічного ефекту із використанням організаційно-управлінських принципів, методів і форм впливу цих ресурсів на інноваційну діяльність
Возняк Г. В., Кузнецова А. Я. [1]	комплекс методів та важелів впливу на інноваційну діяльність, що реалізується в різних формах через відповідну систему фінансування
Юркевич О.М. [9]	сукупність взаємопов'язаних елементів (суб'єктів, об'єктів, джерел і методів фінансування інноваційної діяльності), спрямовану на стимулювання фінансування інноваційної діяльності, здійснення якої потребує значної концентрації фінансових ресурсів для отримання певного економічного ефекту
Льїна К. О. [3]	формування ресурсної бази інноваційної діяльності

розроблено авторами

Досліджуючи представлені в табл. 1 визначення слід звернути увагу на наявність наступних ознак, що характеризують специфічні риси зазначеної категорії: сукупність економічних відносин, які виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів для реалізації інноваційної діяльності; комплекс заходів щодо реалізації інноваційної діяльності через відповідну систему фінансування, направлену на отримання певного ефекту; формування необхідного обсягу фінансових ресурсів для впровадження інновацій. На нашу думку, під фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності підприємств слід розуміти процес формування та використання фінансових ресурсів, спрямованих на здійснення інноваційної

діяльності, з метою отримання позитивного економічного ефекту від розробки та запровадження інноваційних продуктів та технологій.

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» до джерел фінансової підтримки інноваційної діяльності відносяться: кошти Державного бюджету України; кошти місцевих бюджетів і кошти бюджету Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством України [7].

Динаміка показників фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні за період 2005–2012 рр. представлена на рис. 1.

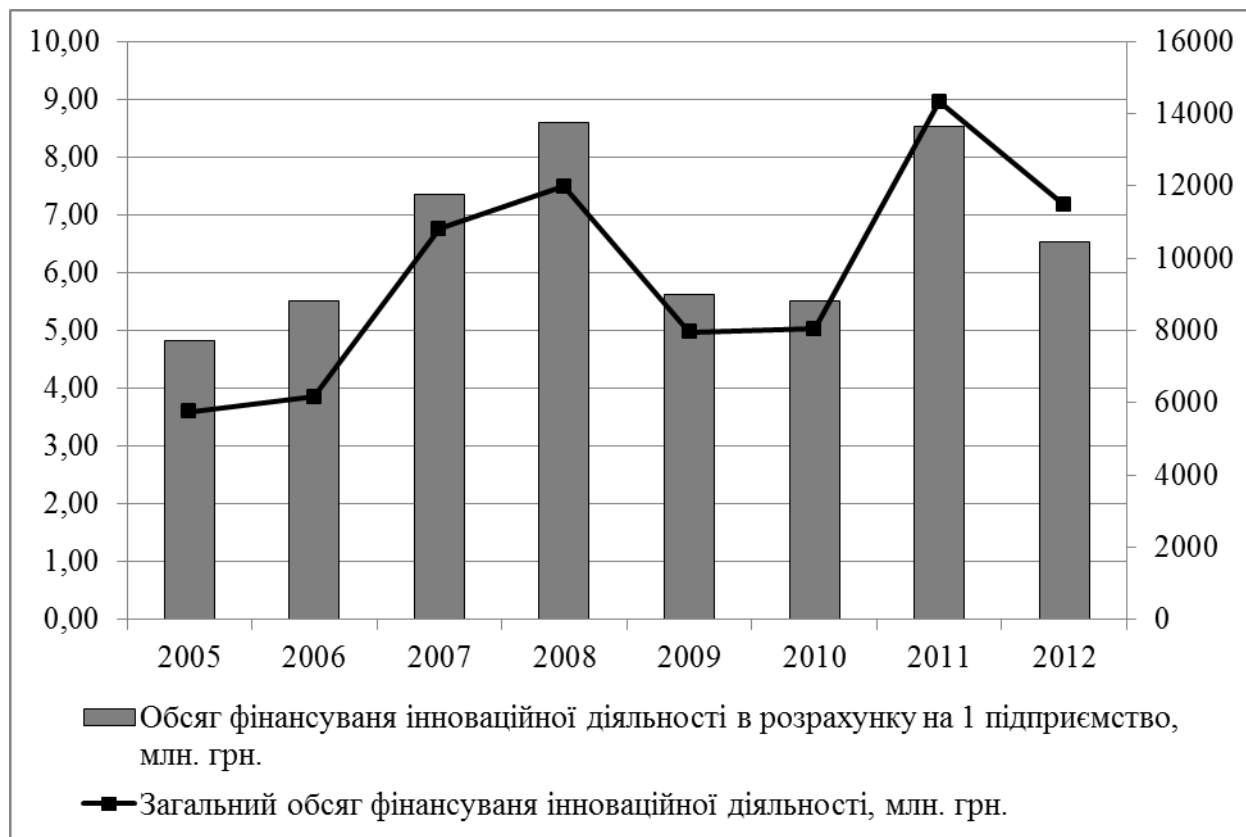

Рис. 1. Динаміка обсягів фінансування інноваційної діяльності в Україні за період 2005–2012 рр.

розроблено авторами за даними [5]

Наведені на рис. 1. графіки засвідчують, що до початку світової фінансово-економічної кризи спостерігалася стійка тенденція до зростання

загальних обсягів фінансування інноваційної діяльності, в тому числі і в розрахунку на одне підприємство. Так, якщо в 2005 р. на одне підприємство, що здійснювало реалізацію інноваційної діяльності припадало 4,82 млн. грн., то в 2008 р. даний показник зріс майже в два рази і становив 8,59 млн. грн. Однак, в посткризовий період недосконалість державного стимулювання інноваційної діяльності обумовила зменшення обсягів фінансування реалізації інновацій, порівняно з попереднім періодом.

Одним із абсолютних результативних індикаторів інноваційної активності підприємств є обсяг реалізованої інноваційної продукції, що значною мірою залежить від оптимальності обсягу складу та структури джерел фінансового забезпечення. Показники обсягу реалізації інноваційної продукції в цілому та в розрахунку на 1 підприємство, що здійснює інноваційну діяльність в Україні подано на рис. 2.

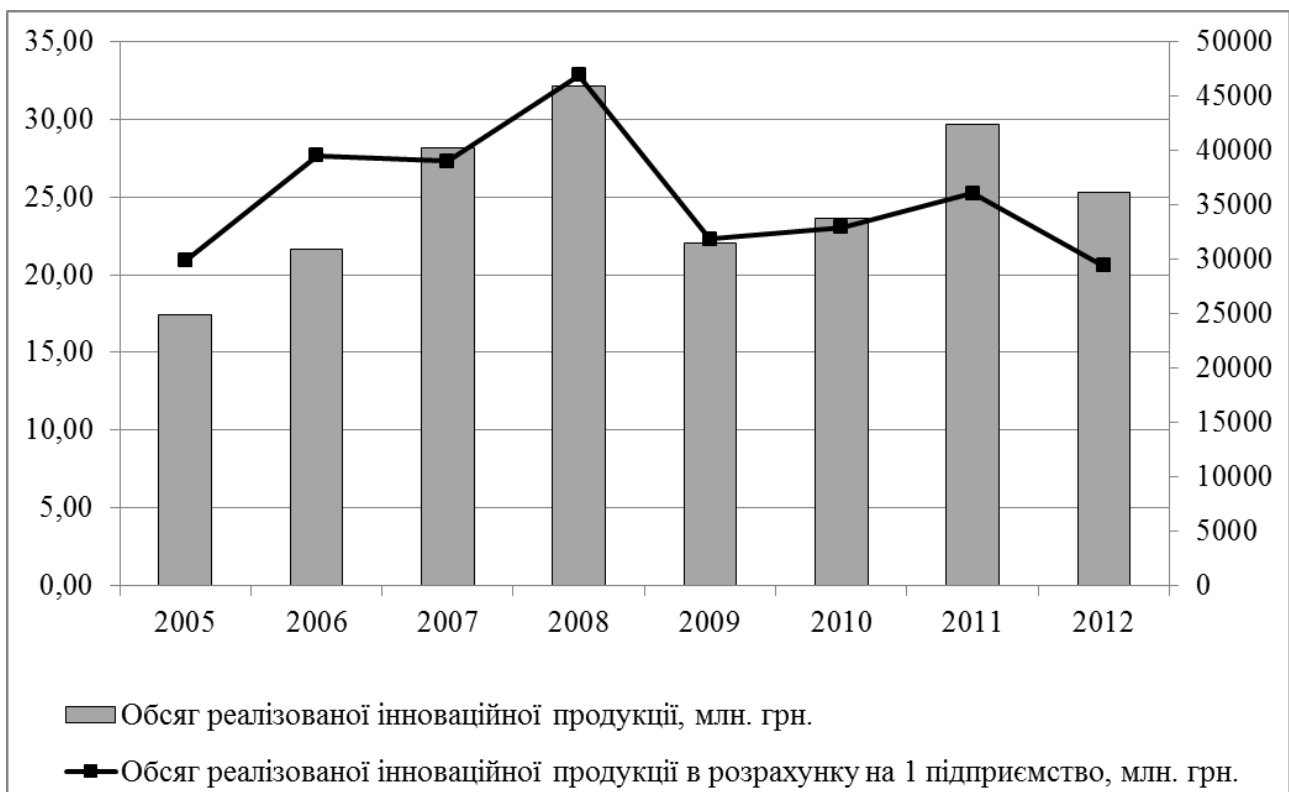

Рис. 2. Динаміка результативних показників інноваційної діяльності підприємств України за період 2005–2012 рр.

розроблено авторами за даними [5]

Протягом досліджуваного періоду простежується взаємозв'язок між обсягами фінансування та обсягами реалізованої інноваційної продукції, що унаочнено на графіках представлених на рис. 1 та рис. 2. Однак, необхідно зауважити, що в посткризовий період збільшення обсягів фінансування не сприяє відповідному підвищенню ефективності інвестиційної діяльності підприємств.

Оскільки рівень інноваційної активності вітчизняних підприємств формується під впливом складу та структури джерел фінансування реалізації інноваційних програм, то, на нашу думку, необхідно розглянути існуючий склад фінансового забезпечення інновацій (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка складу джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України за період 2005-2012 рр., млн. грн.

Показник	Рік							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Власні кошти	5045,4	5211,4	7969,7	7264,0	5169,4	4775,2	7585,6	7335,9
Кошти Державного бюджету	28,1	114,4	144,8	337,0	127,0	87,0	149,1	224,3
Кошти місцевих бюджетів	14,9	14,0	7,3	15,7	7,4	5,7	12,2	17,6
Кошти позабюджетних фондів	0,3	0,2	0,1	-	1,7	1,0	0,5	0,0
Вітчизняні інвестиції	79,6	26,3	26,2	169,5	31,0	31,0	45,4	154,4
Іноземні інвестиції	157,9	176,2	321,8	115,3	1512,9	2411,4	56,9	994,8
Кредити	409,7	522,5	2000,7	4045,0	941,6	626,1	5489,5	2407,8
Інші джерела	15,7	95,0	350,4	47,7	158,9	108,1	994,7	345,8
Всього	5751,6	6160,0	10821,0	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6

Джерело [5]

Як свідчать дані, наведені в табл. 2, фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні здійснюється за рахунок власних коштів, коштів Державного та місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, вітчизняних та іноземних інвесторів, кредитних ресурсів та інших джерел. Зростання обсягів

фінансового забезпечення реалізації інновацій в Україні, як уже вище зазначалося, відбувалося в періоді з 2005 по 2008 роки. Сума фінансування зростала за рахунок таких джерел, як: кредити – на 3635,3 млн. грн., що обумовлено підвищенням ділової активності в банківській сфері; власні кошти – на 2218,6 млн. грн., внаслідок підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств; кошти Державного бюджету – на 308,9 млн. грн., за рахунок підтримки впровадження інновацій в пріоритетних галузях економіки. Слід зазначити, що негативний характер впливу на зміну обсягів фінансування справило зниження суми іноземних інвестицій на 42,6 млн. грн.

Період подолання наслідків фінансово-економічної кризи в Україні характеризується нестабільністю фінансування інноваційної діяльності, що підтверджується зниженням загального обсягу фінансових ресурсів у 2012 р. до 11480,6 млн. грн. Найбільше зменшення у фінансуванні інновацій підприємств у 2012 р. порівняно з 2008 р. сталося за такими показниками: кредити – на 1637,2 млн. грн., кошти Державного бюджету – на 112,7 млн. грн.

Зміни в структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України за 2005 р. та 2012 р. подано на рис. 3.

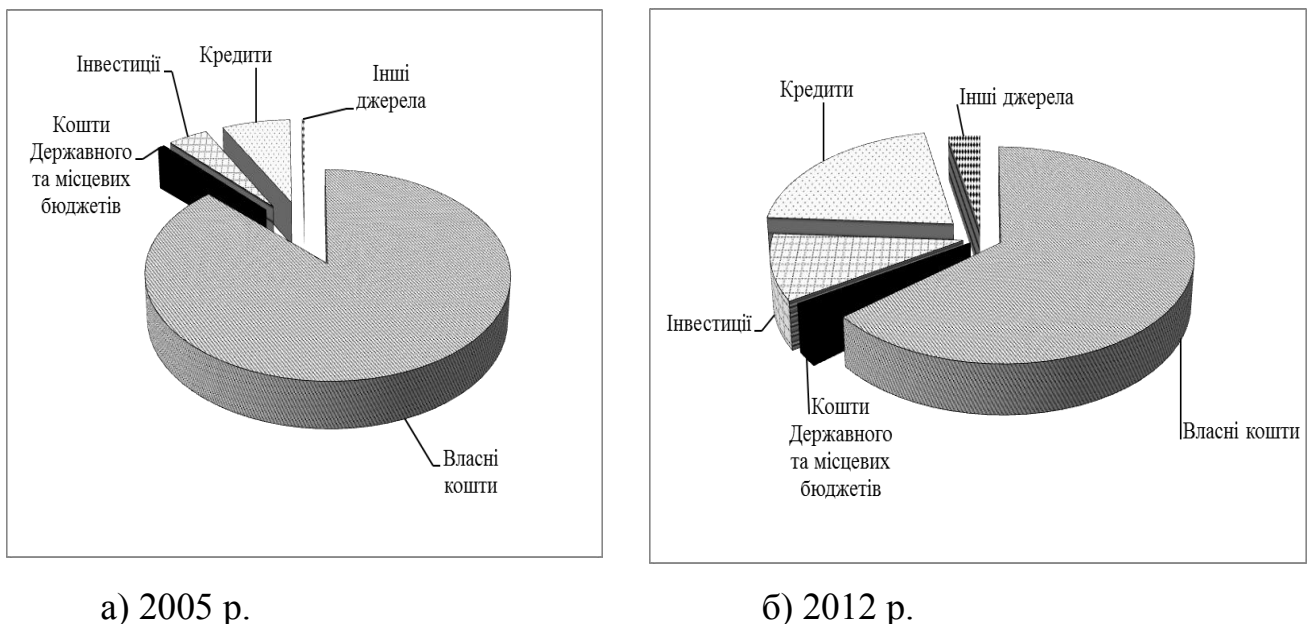

Рис. 3. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України

розроблено авторами за даними [5]

Як свідчать представлені діаграми на рис. 3. частка джерел фінансування в 2012 р. зазнала суттєвих змін в частині: власних коштів, їх питома вага скоротилася на 23,8 %; кредитів, частка яких зросла порівно з 2005 р. на 13,9 %; інвестицій, які в структурі фінансування в 2012 р. займали 10 %, що в два рази перевищує значення 2005 р.

З метою оцінки впливу існуючих джерел фінансування інноваційної діяльності на обсяги реалізації інноваційної продукції підприємств України проведемо аналіз їх взаємозв'язку за допомогою кореляційно-регресійного моделювання за період 2000–2012 рр. Результати моделювання впливу складу джерел фінансування на результативний показник інноваційної діяльності мають наступний вигляд:

$$y = 6520,615 + 4,231X_1 + 0,991X_2 - 31,578X_3 - 21,941X_4 - 25,604X_5 + 1,086X_6 + 2,920X_7 - 10,754X_8$$

де y – обсяг реалізації інноваційної продукції, млн. грн.;

X_1 – власні кошти, млн. грн.;

X_2 – кошти Державного бюджету, млн. грн.;

X_3 – кошти місцевих бюджетів, млн. грн.;

X_4 – кошти позабюджетних фондів, млн. грн.;

X_5 – вітчизняні інвестиції, млн. грн.;

X_6 – іноземні інвестиції, млн. грн.;

X_7 – кредити, млн. грн.;

X_8 – інші джерела, млн. грн.

Зауважимо, що зазначена модель характеризується високим рівнем адекватності, про що свідчать показники подані в табл. 3.

Таблиця 3

Оцінка значимості показників дискримінантної функції

Показник	Значення
Коефіцієнт множинної регресії R	0,9903
Коефіцієнт детермінації R-квадрат	0,9807

Нормований коефіцієнт детермінації R-квадрат	0,9422
Стандартна помилка	3027,9112

розроблено авторами за даними [5]

Тобто за статистичними оцінками динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції на 98,07 % пояснюється змінами виділених у моделі факторів.

Наведена модель засвідчує, що за умови відсутності фінансування реалізація інноваційної продукції буде забезпечувати промисловим підприємствам дохід в сумі 6520,615 млн. грн. щорічно. Серед існуючих джерел фінансування реалізації інноваційної діяльності, відповідно до представленої моделі, можна виділити фактори, які позитивно впливають на динаміку обсягів реалізації інноваційної продукції та фактори, що справляють негативний вплив на інноваційну активність вітчизняних підприємств.

До числа джерел фінансування, які справляють позитивний вплив на зміну обсягів реалізації інновацій, відносяться:

- власні кошти – при зростанні даного фактора на 1 млн. грн. обсяг реалізованої інноваційної продукції зросте на 4,231 млн. грн.;
- кредити – при збільшенні даного фактору на 1 млн. грн. обсяг реалізованої інноваційної продукції збільшиться на 2,920 млн. грн.;
- зростання обсягу іноземних інвестицій на 1 млн. грн. забезпечить збільшення інноваційної активності на 1,086 млн. грн.;
- збільшення обсягу державної фінансової підтримки розвитку інновацій на 1 млн. грн. сприятиме нарощенню обсягів реалізації інноваційної продукції на 0,991 млн. грн.

При цьому, збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, вітчизняних інвесторів та з інших джерел справляє негативний вплив на динаміку обсягу реалізації інноваційної продукції. Згідно проведених розрахунків, їх зростання на 1 млн. грн. призводить до зниження результатів інноваційної діяльності на

31,578 млн. грн., 21,941 млн. грн., 25,604 млн. грн., та 10,754 млн. грн. відповідно.

Слід зазначити, що в сучасних умовах здійснення інноваційної діяльності лише за рахунок власних коштів, і безпосередньо чистого прибутку, є не ефективним для функціонування підприємств, оскільки в умовах обмеженості ресурсів інноваційний напрям діяльності, направлений на розробку, створення та реалізацію капіталомістких інновацій втрачає пріоритетність, тому необхідно здійснювати пошук і розширювати джерела фінансування. Так, до числа власних фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на забезпечення інноваційної діяльності, можуть включатися і амортизаційні відрахування. До складу залучених коштів окрім асигнувань з Державного та місцевих бюджетів, цільового бюджетного фінансування, прямих іноземних та вітчизняних інвестицій, на нашу думку, доцільно включити додаткову емісію акцій, депозити та заощадження населення. Альтернативними джерелами фінансування інноваційної діяльності є позикові ресурси, які можуть бути представлені банківським та державним кредитуванням, емісією корпоративних облігацій та лізингом.

Ефективність джерел формування фінансових ресурсів інноваційної діяльності залежить від специфіки та стану середовища в якому підприємство функціонує, а також від особливостей, рівня розвитку, стадії інвестиційного процесу та стану самого суб'єкта господарювання. Оптимізація джерел фінансування повинна включати такі етапи: визначення загального обсягу фінансових ресурсів з урахуванням ризику; пошук можливих джерел фінансування; визначення критеріїв ефективності їх використання; проведення аналізу і оцінки джерел за прийнятими критеріями; формування оптимальної структури та механізму фінансування інновацій.

Список літератури:

1. Возняк Г. В. Інноваційна діяльність промислових підприємств та способи її фінансування в Україні : монографія / Г. В. Возняк, А. Я. Кузнєцова. – К. : УБС НБУ, 2007. – 183 с.
2. Єпіфанова І. Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах / І. Ю. Єпіфанова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 722 (Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку). – С. 65-70.
3. Ільїна К. О. Формування системи фінансового забезпечення інноваційного розвитку у відкритій економіці України : автореф. дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08 / К. О. Ільїна ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2011. – 20 с.
4. Колодізєв О. М. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку національної економіки : дис. ...д-ра екон. наук : спец. 08. 00. 08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. М. Колодізєв ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2011. – 508 с.
5. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник за відповідний рік / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. – Назва з екрану.
6. Онишко С. В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки України : автореф. дис. ...д-ра екон. наук : 08.04.01 / С. В. Онишко ; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К., 2004. – 32 с.
7. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV, [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. – Назва з екрану.
8. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку : монографія / За заг. ред. Т. А. Васильєвої, В. Г. Боронос. – Суми: Вд-во СумДУ, 2009. – 351 с.

9. Юркевич О. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в економіці України : автореф. дис. ...канд. екон. наук : 08.04.01 / О. М. Юркевич ; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – 20 с.